

УДК 316.454.5

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ З РІЗНИМ РІВНЕМ САМООЦІНКИ

Яновська Т.А.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

У статті розглядаються міжособистісні стосунки як значуща сфера активності особистості у зрілому юнацькому віці, аналізується самооцінка як центральний компонент «Я-концепції» особистості та обґрунтовуються психологічні особливості міжособистісних стосунків у зрілому юнацькому віці в залежності від рівня самооцінки. Наведено результати емпіричного дослідження, спрямованого на виявлення психологічних особливостей міжособистісних стосунків студентської молоді з різним рівнем самооцінки.

Ключові слова: міжособистісні стосунки, особистість, зрілий юнацький вік, самооцінка, рівень самооцінки, студентська молодь.

Постановка проблеми. Спілкування студентів є актуальною проблемою в наш час, її актуальність випливає з того, що студентство – це найважливіший етап у розвитку особистості. У цей період відбувається становлення фахівця, формування його світогляду, ідеалів, переконань. Студентські роки для молоді людини слід розглядати не тільки як підготовку до майбутньої професійної діяльності, але й як першу сходинку до зрілості. Зріла особистість повинна вміти спілкуватися з різними людьми на різні теми і тому вища школа пред'являє високі вимоги до психологічного клімату у вузі, що реалізується в повсякденному спілкуванні. Формування власного індивідуального стилю спілкування у студентів пов'язане з розвитком творчої індивідуальності студентів, професорів, доцентів і викладачів.

Цілеспрямовано навчитися спілкуванню неможливо. Немає такої школи або університету, де б навчали складного мистецтва спілкування. Звісно, досвід спілкування набувається людиною і в процесі праці, й у пізнавальній діяльності, проте цього замало. Велика кількість проблем у житті, зокрема в школі, університеті та сім'ї, виникає саме тому, що люди не мають навичок спілкування, не знають його механізмів, законів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема спілкування викликала зацікавленість на різних етапах розвитку психології, над її дослідженням працювало багато психологів та педагогів, зокрема Й. Герbart, І.П. Павлов, О.О. Ухтомський, П.К. Анохін, Г. Уолтер, С.Л. Рубінштейн, В. Кан-Калик, А. Леонтьєв, Е. Страхов, Б. Антонове, Я. Корчак, В.А. Семиченко, О.О. Бодальов, П.П. Петровський, Д.Б. Ельконін, Л.С. Виготський, Л.І. Божович, Т.С. Яценко [1, с. 33; 2, с. 97; 4, с. 15; 5, с. 134; 6, с. 16; 8, с. 107]. Результати досліджень вчених показали, що особливості спілкування між студентською молоддю перебувають в залежності від рівня їх самооцінки.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема психологічних особливостей міжособистісних стосунків студентської молоді вивчається не так давно, але незважаючи на це в сучасному світі вона є досить актуальною. Аналіз наукової літератури свідчить, що проблема особливостей міжособистісних стосунків студентської молоді з різ-

ним рівнем самооцінки є недостатньо вивченою. Такий стан не дає можливості достатньо вивчити та обґрунтувати проблему особливостей прояву міжособистісних стосунків студентської молоді з різним рівнем самооцінки.

Мета статті. Основна мета статті полягає у виявленні та обґрунтуванні психологічних особливостей міжособистісних стосунків у зрілому юнацькому віці в залежності від рівня самооцінки. **Завдання** полягають у теоретичному аналізі досліджуваної проблеми у вітчизняній та зарубіжній психології; емпіричному вивченні психологічних особливостей міжособистісних стосунків студентів в залежності від рівня їх самооцінки.

Виклад основного матеріалу. Значну частину свого життя людина проводить у навчальних чи трудових колективах. Існує пряма залежність між наявною культурою спілкування співробітників і результативністю спільної праці. Відсутність елементарної культури спілкування спричинює конфліктні ситуації, що поступово призводять до психологічної несумісності у колективі [3, с. 46]. Проаналізуємо результати дослідження комунікативних і ораторських здібностей студентів першого та четвертого курсів (за В.В. Синявським і Б.О. Федорішиним) [7, с. 44–49].

Отримані результати показують, що більшість студентів-першокурсників мають низький рівень комунікативних і ораторських здібностей (43,1%). Вони слабо розуміють людей, не вміють слухати, схильні до замкнутості та мовчазливості. 25,1% студентів притаманний високий, 17,6% – нижче середнього, 8,5% – дуже високий і 5,7% середній рівні комунікативних і ораторських здібностей. Досліджувані, які мають високий рівень прояву комунікативних і організаторських здібностей, не розгублюються в нових умовах, швидко знаходять друзів, постійно прагнуть розширити коло своїх знайомих та займаються суспільною діяльністю. Першокурсники, які мають рівень нижче середнього, не прагнуть до спілкування, почувають себе невпевнено в новому колективі, обмежують свої знайомства. Дуже високий рівень притаманний юнакам, які відчують потребу в комунікативній і організаторській діяльності й активно прагнуть до неї. Вони швидко орієнтуються у важливих ситуаціях, невимушено поведуться у новому колективі, а також самостійно прийма-

ють рішення. Першокурсники самі шукають такі справи, які б задовольняли їхні потреби в комунікації та організаторській діяльності. Студенти з середнім рівнем прагнуть до контактів з іншими, не обмежують коло своїх знайомств, відстоюють свою думку, а також завжди намагаються планувати свою роботу.

50,3% студентів четвертого курсу мають високий рівень комунікативних і ораторських здібностей. Це свідчить про те, що вони можуть швидко орієнтуватися у незвичайних ситуаціях, схильні допомагати близьким та друзям, беруть участь в організації суспільних заходів, а також здатні прийняти самостійне рішення у важкій ситуації.

Інша частина четвертокурсників мають такі рівні як: середній – 20,7%, нижче середнього – 14,7%, дуже високий – 8,5% і низький – 5,8% студентів. Середній рівень характеризується потребою у подальшій серйозній і планомірній виховній роботі з формуванням й розвитком комунікативних та організаторських здібностей. Люди почувають себе невпевнено у новій ситуації, віддають перевагу самотності або невеликим компаніям із знайомими в ній людьми. Студенти, які мають рівень нижче середнього мають труднощі у встановленні контактів з оточуючими, погано орієнтуються у незнайомій ситуації, не відстоюють власну думку. Вони важко переживають образи і у багатьох справах уникають прийняття самостійних рішень. Четвертокурсники, які мають дуже високий рівень комунікативних і організаторських здібностей завжди відстоюють свою точку зору і намагаються, щоб вона була прийнята товаришами. Вони полюбляють організувати всілякі заходи, наполегливі в діяльності, що їх захоплює. Низький рівень прояву комунікативних і організаторських здібностей свідчить про замкнутість і небажання спілкуватися з оточуючим світом.

На наступному етапі експерименту були визначені вісім стилів міжособистісних відносин: домінантність, впевненість, вимогливість, скептицизм, поступливість, довірливість, добросердечність, чуйність (за Т. Лірі) [7, с. 71–76].

Отримані результати свідчать про те, що студенти першого курсу найчастіше використовують добросердечний стиль міжособистісних відносин (28,6%). Вони доброзичливі і люб'язні з усіма, орієнтовані на прийняття і соціальне схвалення. Прагнуть задовольнити вимоги всіх, «бути хорошим» для всіх без урахування ситуації. Мають розвинені механізми витіснення і придушення, емоційно лабільні. Схильні до співпраці і кооперації. Гнучкі, компромісні при вирішенні проблем. В конфліктних ситуаціях прагнуть бути в згоді з думкою оточуючих. У відносинах з людьми застосовують принципи доброго тону, прагнуть допомагати, проявляють теплоту і дружельність.

Дуже рідко вони використовують такі стилі як – вимогливість (2,7%), впевненість (8,5%) і довірливість (5,6%). Вимогливість у них характеризується жорсткістю і ворожістю по відношенню до оточуючих, агресивність може доходити до прояву асоціальної поведінки. Можлива схильність у всьому звинувачувати оточуючих. Особистість характеризується прямолінійністю,

відвертістю, упертістю, наполегливістю, енергійністю. Довірливість проявляється у різкій невпевненості у собі. Побоюється, тривожиться, залежності від інших, від чужої думки і щиро вважає, що інші праві. Впевненість використовують ті студенти, які прагнуть бути над усіма, але одночасно в стороні від усіх. Труднощі перекладають на оточуючих, але самі ставляться до них дещо відчужено. Орієнтовані на себе, схильні до суперництва.

Інколи студенти 1-го курсу використовують такі стилі як: чуйність (11,1%), поступливість (11,1%), домінантність (14,7%) і скептицизм (17,6%). Чуйність і поступливість характеризується прагненням допомагати співчувати, нав'язуванням своєї допомоги та відповідальністю по відношенню до людей. Емоційне ставлення проявляється у співчутті, симпатії, турботі і ніжності. Завжди ставлять себе на останнє місце і засуджують себе, приписують собі провини інших. Слухняно і чесно виконують свої обов'язки.

Аналізуючи отримані результати, визначено, що 28,6% студентів четвертого курсу у міжособистісних відносинах використовують стиль чуйності. Він характеризується відповідальністю до людей, делікатністю, м'якістю, доброю. До людей проявляються симпатія, турбота, ніжність. Студенти вміють підбадьорувати і заспокоювати оточуючих. Завжди приносять у жертву свої інтереси і нав'язливі у своїй допомозі.

Найменша кількість студентів вибирають скептицизм (5,7%), довірливість (5,7%), впевненість (8,5%) та вимогливість (8,5%) як стиль спілкування. Скептицизм характеризує недовірливість, підозрілість, образливість, впертість, негативізм. Довірливості притаманна залежність, слухняність, вдячність, інертність. Впевненість у собі проявляє незалежність, непохитність у міжособистісних стосунках. Вимогливість характеризується прямолінійністю, наполегливістю, конфліктністю. Інша кількість студентів використовують такі стилі спілкування, як добросердечність (14,7%), поступливість (17,6%) і домінантність (11,1%). Добросердечність характеризує здатність до взаємодопомоги, товариськість, доброзичливість, конформізм, несамотійність. Поступливість проявляється сором'язливістю, скромністю, критичністю по відношенню до себе, поступливістю. Домінантність притаманна схильністю до лідерства, домінуванням над іншими людьми.

Тест К. Томаса, який спрямований на виявлення типів поведінки особистості в суперечливих ситуаціях, дозволяє виявити, якою мірою в репертуарі людини представлені такі стратегії як: суперництво, співробітництво, уникнення, пристосування чи пошук компромісу [7, с. 83–87].

Отримані результати свідчать про те, що 41,3% студентів першого курсу є неконфліктними особистостями і віддають перевагу стратегії співпраці. Вони беруть активну участь у вирішенні конфлікту та відстоюють свої інтереси, але при цьому співпрацюють з іншою людиною. Менша кількість студентів цього курсу використовують стиль суперництва (20,7%), стиль компромісу (17,6%) та стиль пристосування (14,7%). Студен-

ти, що використовують стиль суперництва, активні та йдуть до вирішення конфлікту власним шляхом. Вони намагаються задовольнити власні інтереси на шкоду інтересам інших, змушуючи їх приймати потрібне їм рішення проблеми. Під час використання стилю компромісу обидві сторони поступаються в своїх інтересах, щоб задовольнити їх в іншому. Тут відсутній пошук прихованих інтересів, розглядається тільки те, що кожен говорить про свої бажання. Відбувається знаходження рішення, що задовольняє інтереси обох сторін. Стиль пристосування характеризується спільними діями з іншими людьми без спроби відстоювати власні інтереси. Це стиль поступок, злагоди і принесення в жертву власні інтереси. Студентами рідко використовується такий стиль як ухилення (5,7%), який означає, що індивід не відстоює свої права, ні з ким не співпрацює для знаходження рішення або ухиляється від вирішення конфлікту.

Отримані результати показують, що переважачою стратегією поведінки в конфлікті у студентів 4-го курсу є стратегія компромісу (35,9%). При його застосуванні обидві сторони поступаються, щоб в певній мірі задовольнити їх інтереси. Певна частина студентів у конфліктних ситуаціях використовують такі стратегії як: пристосування (20,7%), суперництво (17,6%) та співпраця (14,7%). Пристосування характеризується прагненням зберегти чи налагодити сприятливі відносини, готовністю поступитись, нехтуючи власними інтересами, ухилитись від обговорення спірних питань, прагненням підтримати партнера, щоб не торкатися його почуттів шляхом підкреслення загальних інтересів. Суперництво проявляється у прагненні наполягти на своєму шляху відкритої боротьби за свої інтереси, використанні влади, примусу, тиску, тенденції сприймати ситуацію як питання перемоги або поразки. Співпрацю використовують при пошуку рішень, що повністю задовольняють інтереси обох сторін по ходу відкритого обговорення. Дуже рідко в ході конфліктів четвертокурсники користуються стилем ухилення (11,1%). Під час уникнення жодна зі сторін не хоче брати на себе відповідальність за прийняття рішення. Прагнуть вийти із ситуації, не поступаючись і не наполягаючи на своєму, при цьому ігнорують інтереси один одного, перекладають відповідальність.

Список літератури:

1. Божович Л.И. Этапы формирования личности в онтогенезе / Л.И. Божович // Вопросы психологии. – 1979. – № 2. – С. 32–37.
2. Дунець Л.М. Психологія спілкування: навчальний посібник [для студентів спеціальностей «Соціальна педагогіка» та «Практична психологія»] / Л.М. Дунець. – Хмельницький: ТУП, 2003. – 142 с.
3. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г.С. Костюк. – К.: Вища школа, 1989. – 274 с.
4. Леонтьев А.А. Педагогическое общение / А.А. Леонтьев. – М.: Эль-Фа, 1996. – 94 с.
5. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія / Л.Е. Орбан-Лембрик. – К.: Академвидав, 2003. – 448 с.
6. Потовий Я.І. Особливості ціннісно-мотиваційної сфери студентів / Я.І. Потовий // Практична психологія та соціальна робота. – 2002. – № 2. – С. 13–19.
7. Психологічні аспекти міжособистісної взаємодії викладачів і студентів: Навчально-методичний посібник // С. Булах, Л. Долинська, М-во освіти і науки України. НПУ ім. М.П. Драгоманова. – К., 2002. – 114 с.
8. Середницька І. Проблема міжособистісних конфліктів у студентському середовищі / І. Середницька // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2004. – № 2. – С. 103–111.

Висновки і пропозиції. Таким чином, здійснення емпіричного дослідження психологічних особливостей міжособистісних стосунків студентської молоді з різним рівнем самооцінки дозволяє зробити наступні узагальнення.

Більшість першокурсників мають низький рівень комунікативних та ораторських здібностей. Це говорить про те, що вони ще не пристосувалися до нового оточення, мають недостатньо досвіду спілкування на публіці або з незнайомими людьми. Студенти ж четвертого курсу, навпаки, мають високий рівень комунікативних і ораторських здібностей. Це проявляється у швидкій орієнтації студентів у незвичайних ситуаціях, вмінні відстоювати власну думку і відчувати себе спокійно в новому колективі. У спілкуванні першокурсників найчастіше використовується добросердечність, а найрідше вимогливість. Для студентів четвертого курсу більше притаманна чуйність, найрідше – скептицизм, довірливість. Студенти першого курсу більш здатні до взаємодопомоги та товарищескості, а студенти четвертого курсу більш делікатні та терпимі до недоліків інших. Найменше студентами першого курсу використовується прямолінійність, наполегливість та конфліктність, а студентам четвертого курсу менш притаманна недовірливість, підозрілість, впевненість, образливість, залежність. Також в ході дослідження було доведено, що більшість досліджуваних не є конфліктними особистостями. Студенти першого курсу найчастіше використовують стратегію співпраці, а студентам четвертого курсу притаманна стратегія компромісу. Стратегія співпраці користується популярністю тому, що забезпечує партнерство та виявляє взаємодопомогу в роз'ясненні інтересів і потреб обох із сторін. Кожна сторона отримує максимум користі при мінімумі витрат, а також партнерські відносини зміцнюються сумісним рішенням. Тому можна стверджувати, що для цих студентів стратегія співпраці є стратегією успіху при вирішенні конфліктів. Четвертокурсники використовують стратегію компромісу для урегулювання розбіжностей на основі взаємних дій. Їх поведінка проявляється у підтримці дружніх стосунків, пошуку справедливих результатів і деякими вчинками заради збереження взаємовідносин. Для студентів обох курсів не є притаманним використання стратегії уникнення.

Яновская Т.А.

Полтавский национальный педагогический университет имени В.Г. Короленко

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ МЕЖЛИЧНОСТНЫХ ОТНОШЕНИЙ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЁЖИ С РАЗНЫМ УРОВНЕМ САМООЦЕНКИ

Аннотация

В статье рассматриваются межличностные отношения как значимая сфера активности личности в зрелом юношеском возрасте, анализируется самооценка как центральный компонент «Я-концепции» личности и обосновываются психологические особенности межличностных отношений в зрелом юношеском возрасте в зависимости от уровня самооценки. Приведены результаты эмпирического исследования, направленного на выявление психологических особенностей межличностных отношений студенческой молодёжи с разным уровнем самооценки.

Ключевые слова: межличностные отношения, личность, зрелый юношеский возраст, самооценка, уровень самооценки, студенческая молодёжь.

Yanovskaya T.A.

Poltava National Pedagogical University named after V.G. Korolenko

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF INTERFERENCE RELATIONS STUDENT YOUTH WITH DIFFERENT LEVEL OF SELF-GOAL

Summary

In the article interpersonal relations are considered as a significant sphere of personality activity in a mature young age, self-evaluation is analyzed as the central component of the "I-concept" of personality and psychological peculiarities of interpersonal relations in mature young age are analyzed, depending on the level of self-esteem. The results of empirical research aimed at revealing psychological peculiarities of interpersonal relations of student youth with different levels of self-esteem are presented.

Keywords: interpersonal relationships, personality, mature youth age, self-esteem, self-esteem, student youth.